

руху на Буковині у міжвоєнний період // Буковинське віче. – 1998. – №1; Савчук Б. Український Пласт. 1911-1939. – Ів-Франківськ: Лілея – НВ, 1996; Трохим'як Б. Гімнастично-спортивні організації в національно-визвольному русі Галичини (др. пол. XIX – перша пол. XX ст.). Тернопіль: Економічна думка, 2001; Шумський І. І. Молодіжний рух у Західній Україні (1920-1939). Автореф. дис. канд. іст. наук: 07.00.01 / Чернів. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича. – Чернівці, 2001.

² Білецький Б. Туристично-краєзнавча діяльність Івана Франка / Б. Білецький, З. Чебан / Наук. вісник Чернівецького ун-ту: ім. Ю. Федьковича: Зб. наук. праць: Історія. Політичні науки. Міжнародні відносини. – Чернівці: Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича, 2011. – Вип. 583-584. – С. 102-108.

³ Дмитрук О. Ю. Екологічний туризм: сучасні концепції менеджменту й маркетингу/ О. Ю. Дмитрук, С. В. Дмитрук. – К.: Альтерпрес, 2009. – 58 с.

⁴ Скаутсько-пластовий рух у Кам'янці [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kp-os.com.ua/fakti/77-skautsko-plastovij-ruh-u-kamjanci> [Дата перегляду: 26.09.12].

⁵ Там само.

⁶ Там само.

⁷ Смаль І. Географія туризму та рекреація: Словник-довідник/І. Смаль. – Тернопіль: Навч. книга – Богдан, 2010. – 208 с.

⁸ Там само.

⁹ Скаутсько-пластовий рух у Кам'янці [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kp-os.com.ua/fakti/77-skautsko-plastovij-ruh-u-kamjanci> [Дата перегляду: 26.09.12].

¹⁰ Там само.

¹¹ Ерстенюк М. Пласт// Довідник з історії України/ М. Ерстенюк. – К.: Генеза, 2001. – С. 582.

¹² Устінова Т. Історико-педагогічні аспекти діяльності скаутської організації “Пласт” // Фізична культура та спорт у навчальних закладах східноєвропейських країн. Перша міжнародна науково-практична конференція. – Чернівці, 2010. – С. 124.

¹³ Там само.

¹⁴ Ерстенюк М. Вказ.праця. – С. 582.

¹⁵ Скаутсько-пластовий рух у Кам'янці [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kp-os.com.ua/fakti/77-skautsko-plastovij-ruh-u-kamjanci> [Дата перегляду: 26.09.12].

¹⁶ Там само.

¹⁷ Там само.

¹⁸ Там само.

¹⁹ Ерстенюк М. Пласт// Довідник з історії України/ М. Ерстенюк. – К.: Генеза, 2001. – С. 582.

²⁰ Луцький Я. В. Туристично-краєзнавча робота в “Пласті”// З історії вітчизняного туризму: Зб. наук. статей/ Я. В. Луцький. – К., 1997. – С. 50.

²¹ Там само. – С. 55-56.

²² Гургула І. Повернення “Пласту” Кілька штрихів до історії та сьогодення організації “Пласт” – українського відгалуження міжнародного туризму/ І. Гургула, О. Гринів// Освіта. – 1990. – 15 червня. – С. 4-5.

²³ Устінова Т. Вказ.праця. – С. 124.

²⁴ Там само.

²⁵ Гургула І. – Вказ.праця. – С. 4-5.

²⁶ Там само.

²⁷ Ерстенюк М. Пласт// Довідник з історії України/ М. Ерстенюк. – К.: Генеза, 2001. – С. 582.

²⁸ Гургула І. – Вказ.праця. – С. 4-5.

²⁹ Смаль І. Географія туризму та рекреація: Словник-довідник / І. Смаль. – Тернопіль: Навч. книга – Богдан, 2010. – 208с.

³⁰ Костура Д. Переможний Пласт// День. – 2008. – 9 лют. – С. 9.

³¹ Жуков А. У пластунів з'явилася Опікунська рада// День. – 2012. – 24-25 лют. – С. 9.

³² Гаргаля А. Пластуни Чернівців розбили власний сквер// День. – 2012. – 13-14 квіт. – С. 9.

³³ Козирева Т. 100 років – це тільки початок // День. – 2012. – 21 серп. – С. 12.

Борис Белецький
(Черновці)

**“ПЛАСТ” КАК СОСТАВНАЯ
ВСЕМИРНОЙ ОРГАНИЗАЦИИ
СКАУТСКОГО ДВИЖЕНИЯ
(К 100-ЛЕТИЮ СО ДНЯ СОЗДАНИЯ)**

В статье сделана попытка исследовать историю зарождения и развития “Пласта” как национальной скаутской организации Украины в контексте отечественной истории XX – нач. XXI в.в.

Ключевые слова: Скаутинг, пласт, идеи “Пласта”, интернационализация скаутизма, орликиада.

Borys Beletskyj
(Chernivtsi)

**“PLAST” AS THE COMPONENT OF
THE WORLD SCOUT ORGANIZATION
MOVEMENT (DEDICATED TO 100TH
ANNIVERSARY SINCE THE DAY OF
CREATION)**

In this article we tried to investigate the history of formation and development of the “Plast” as the national scouting organization in Ukraine, in the context of the native history in XX-XXI centuries.

Key words: Scouting, layer, camping, the ideas of “Plast”, internalization of scouting, orlykiada.

УДК 94(477.83/.86): 94(100) : 94(470+571)
“1914/1917”

Андрій Королько
(Івано-Франківськ)

**РОСІЙСЬКА ОКУПАЦІЯ ПОКУТТЯ
В РОКИ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ
(1914-1917 рр.)**

У статті розглянуто особливості російської окупаційної політики на території Покуття в період Першої світової війни. Автором показано перебіг воєнних дій, які спричинили захоплення історико-географічного регіону російськими військами, розкрито характерні риси становлення окупаційного режиму у краї, простежено непрості взаємини російської влади з місцевим населенням.

Ключові слова: Перша світова війна, Покуття, воєнні дії, фронт, окупація, окупаційна адміністрація, репресії.

Приводом до Першої світової війни стало вбивство 28 червня 1914 р. у Сараєво наступника австрійського престолу Франца Фердинанда. У війні брали участь два антагоністичні блоки європейських держав: з одного боку, це був Троїстий союз, до якого входила Німеччина, Австро-Угорщина та Італія, а з другого – Антанта в складі Англії, Франції і Росії. Згодом до Троїстого союзу примкнули Болгарія і Туреччина і вийшла Італія, а до Антанти приєдналися Румунія, США, Італія та Японія.

Метою статті є комплексне дослідження російської окупаційної політики на території Покуття в період Першої світової війни. Досягнення мети передбачає вирішення таких завдань: показати перебіг воєнних дій, які спричинили захоплення історико-географічного регіону російськими військами; розкрити особливості становлення окупаційного режиму у краї; простежити непрості взаємини російської влади з місцевим населенням.

Важливим джерелом для вивчення проблеми є неопубліковані матеріали, які зберігаються у центральних і місцевих архівних установах України. Використовуючи документи фондосховища Центрального державного історичного архіву України, м. Київ, опрацьовано дані жандармських установ Тимчасового воєнного генерал-губернаторства Галичини (ф. 365), де міститься інформація про економічний і політичний стан Покуття після його захоплення російськими військами восени 1914 р. (листування і звіти представників жандармського управління), про військові дії і дислокацію окупаційних армійських частин. У Центральному державному історичному архіві України, м. Львів міститься колекція документів до історії перебування російських військ на території Галичини, зокрема і Покуття, у роки війни (ф. 694), пересування підрозділів Галицького округу, м. Чернівці у 1916-1917 рр. (ф. 748). Частина матеріалів про політичне і соціально-економічне становище знаходяться у фондах Державного архіву Чернівецької області “Канцелярія Чернівецького губернатора, м. Чернівці” (ф. 283) і “Управління, яке спостерігало за навчальною частиною в областях Австро-Угорщини, зайнятих по праву війни” (ф. 923), де відкладені документи офіційного характеру, особового походження, статистичні відомості періоду російської окупації 1916-1917 рр. Вони містять циркуляри, розпорядження Військового генерал-губернаторства і Чернівецького губернатора, листування між генерал-губернаторством, Чернівецьким губернатором та покутськими повітовими старостами стосовно військових, адміністративних та релігійних питань.

Події Першої світової війни на Покутті знайшли своє відображення на сторінках часописів “Діло”, “Свобода”, “Громадський Голос”, “Буковина”. Тут

міститься цінна інформація про перебіг військових дій на території краю (звіти командних частин австро-угорської і російської армій), спостереження очевидців про діяльність російських властей у часи російської окупації 1914-1917 рр.

Цінними джерелами, які проливають світло на перебіг суспільно-політичних та військових процесів у роки війни, є спогади М. Фірманюка про письменників, представників “Покутської трійці” Василя Стефаніка і Марка Черемшину (неопубліковані, зберігаються у відділі рукописних фондів і текстології Інституту літератури ім. Т.Г. Шевченка НАН України, м. Київ)¹, С. Бровчука², М. Григора³ та інших. Заслужують на окрему увагу щоденники Марка Черемшини⁴ і головного пароха греко-католицької парафії м. Тисмениці о. Івана Коцюби⁵, які фіксують по гарячих слідах перебіг воєнних лихоліть, народногосподарський стан краю після російської окупації.

Події Першої світової війни протягом тривалого часу висвітлювались крізь призму застарілої теорії й методології, нав’язаної суспільству правлячим радянським режимом. По-новому переосмислюються події Великої війни у період незалежності. Серед узагальнюючих праць з історії Першої світової війни на території України слід виокремити дослідження О. Реєнта і О. Сердюка, В. Головченка і В. Солдатенка, Н. Загребельної і І. Коляди, Н. Шапошнікової, В. Ботушанського⁶. Позитивні динамічні зрушення у вивченні Великої війни окреслилися з кінця 1990-х рр. Важливою віхою стало проведення 1998 р. в Києві та Чернівцях представницьких міжнародних наукових конференцій, присвячених Першій світовій війні⁷. Проблема перебігу воєнних дій і російської окупації краю частково відображена у дослідженнях В. Волковинського, В. Заполовського, О. Мазура, І. Кучери, І. Барана, В. Савченка, О. Добрянського, В. Старика, М. Гуїванюка, П. Костючка та інших⁸.

Переддень і початок Першої світової війни на території Покуття ознаменовані пошуками і виявленнями неблагонадійних елементів зі сторони австрійської влади. Відбувались масові репресії і військові розправи над мирним населенням. Особливо жорстокими по відношенню до українців, яких звинувачували у співпраці з росіянами, були угорські військові частини (угорські гонведи). М. Григор згадує, що у Городенці “мадярські війська [...] переводили безоглядні “пацифікації”, які часто кінчалися вшанням населення на сільських вербах”⁹. Не кращою виглядала ситуація у Снятинському повіті. Хоч з початком вересня 1914 р. у Снятині припинили роботи всі австрійські державні установи, проте місцева жандармерія жорстоко ставилася до місцевого українського населення, підозрюючи у лояльності до російських військ. Відомий громадсько-культурний і освітній діяч Снятинщини Семен Зінкевич радив наступне: “Не говорім і не приставайте явно із собою, бо ми українці підозрілі і нас вішають, а приставайте радше з поляками і євреями”¹⁰. У Тисмениці в

умовах відступу австрійські генерали, за словами П. Волосенка, “начитавшись всяких брехонь про українців, добачували в кожному “подлу зраду”. Як вони скрізь голосили, щоб, мабуть, прикрити свої стратегічні невдачі. Глупота цих генералів доходила до того, що у випраному й вивішеному на плоті біллі добачали сигнали для ворога й грозили розстрілами [...]”¹¹. У місті в період до 20 серпня 1914 р. мали місце репресії з боку австрійських військових властей стосовно тисменицьких “русофілів”. Низку відомих громадських і культурно-освітніх діячів арештовано і відправлено до Талергофу¹². Декілька свідомих українців на кілька днів були затримані в товмацькій (тлумацькій) тюрмі, де їх від концтабору й можливої смерті врятувала російська козача частина, що зайняла Товмач. Серед арештованих був і активний громадсько-просвітній діяч Яків Голуб, який з цього приводу у своєму вірші каже, що “якби не ті козаченьки у шапках високих, то сидів би Яків Голуб панбіг знає доки”¹³.

На початку Першої світової війни основний театр бойових дій розгорнувся з наступу російських військ на Україні та в Східній Пруссії. Безпосередньо на Україні воєнні дії вів Південно-Західний фронт, який простягався на 450 км від Івангорода до Кам’янця-Подільського. Саме тут з 10 серпня до 13 вересня 1914 р. розгорнулася грандіозна Галицька битва, в якій взяли участь близько 700 тис. чол. російських військ і понад 830 тис. чол. австро-угорської армії. Завершилась вона повною поразкою австро-угорських військ. Покуття було захоплене російськими військами на початку вересня¹⁴.

Росія, сповідуючи ідею панславізму, прагнула включити до своїх меж території Галичини та Буковини. Вона вважала, що населення цих земель є однією з гілок великоруської народності, яке в силу історичних причин перебувало під владою Австро-Угорщини й зазнавало національної дискримінації. Тому історична місія Росії полягала у звільненні та приєднанні південно-західних “ісконних руських” земель до матері-Росії і закінченні тим самим справи І. Калити¹⁵.

На теренах Галичини і Буковини був запроваджений жорстокий окупаційний режим. Генерал-губернатором краю було призначено графа Олександра Бобринського, який у своєму програмному виступі перед представниками міста Львова цинічно заявив: “Східна Галичина і Лемківщина, споконвіку – невіддільна частина єдиної великої Русі; у цих землях корінне населення зажди було російським, устрій їх через це повинен бути заснований на російських засадах. Я буду запроваджувати тут російську мову, закон і устрій”¹⁶.

У повітових центрах перебувало російське цивільне і військове командування. Всі українські установи, бібліотеки, видавництва, газети, школи було закрито. Почалися репресії і проти місцевого населення, яке звинувачували в “австрофільстві”, тобто “любові до Австрії”. За словами М. Грушевського, “поголовно висилано українських свяще-

ників або всю інтелігенцію, цілі маси свідомих селян і міщан. Все те самим нелюдським способом хапали в чім застали, арештували, волочили по в’язницях і етапами висилали в Сибір без ріжниць, жінок, дітей, старців, хорих і калік. Скільки таким способом забрано і знищено людей, се переходить всяку ймовірність”¹⁷.

Страхіливою виглядала картина зруйнованих покутських міст і зухвалого ставлення окупаційних властей до місцевого населення. Так, у листі до очільника січово-стрілецького руху Сеня Горука Марко Черемшина відзначав: “... Снятин – місто має вигляд спаленого міста [...] в читальні міщанський бюст Шевченків розбили, лайном людським зогидили. В Красноставцях (село тогочасного Снятинського повіту. – А. К.), як оповідають, могили [символічну] Шевченка розрили і з’огидили. Взагалі звірилися над усім, що українське, і можеш собі уявити нашу радість, коли ми їх позбулись [...] московських паліїв та рабівників...”¹⁸.

Керуючись “Тимчасовим положенням про управління областями Австро-Угорщини, зайнятими по праву війни”, Верховний головнокомандувач 29 серпня 1914 р. видав наказ про створення Тимчасового військового генерал-губернаторства Галичини. В адміністративному аспекті на початку вересня 1914 р. його територія поділялася на Львівську і Тернопільську губернії¹⁹. Згодом, після захоплення російськими військами значної частини Буковини, було створено Чернівецьку губернію, яку очолив С. Євреїнов. Відповідно до адміністративного поділу окупованих західноукраїнських земель Покуття увійшло до складу Чернівецької (Городенківський, Коломийський, Снятинський, частина Печеніжинського і Надвірнянського повітів) і Тернопільської (Товмацький, частина Станіславівського повіту) губернії²⁰. Тогочасні джерела по-різному подають інформацію про стан окупації російськими військами повітів і повітових центрів Покуття. Згідно зі свідченнями, Коломия не особливо постраждала, за винятком передмістя – німецької колонії Маріянгільф²¹. У місті залишилось багато представників української освітньої інтелігенції: директор гімназії С. Недільський, учителі гімназії Б. Левицький, Рибчук, Мостович, Лаврів, Даниш та ін. Заарештовано було тільки гімназійного викладача Лаврова і депутата Галицького крайового сейму Лаврука у січні 1915 р., якого через деякий час випущено на волю. Російську окупаційну владу очолив капітан Сквирський, а його заступниками були поляки за походженням Сиссак і Скалецький. Прикметно, що в Коломиї капітан Сквирський дозволив відомому видавцеві українських книг Я. Оренштайнові надрукувати українською мовою кишеньковий календарик на 1915 р. – це єдиний з черги україномовних видань твір, дозволений для публікування російською окупаційною владою²².

Городенка російськими військами була зайнята 1 вересня 1914 р. Окупаційну владу очолив Сапунов, який приязнився з місцевими поляками, а тому бурмістром призначено секретаря магістрату,

представника польської національності Цвіклінського. Начальником Городенківського повіту став Миколаєнко, а його заступником Єрмолін. Настав жорстокий окупаційний режим. Розповсюджувались відозви на російській, польській і румунській мовах з вимогою, що у всіх, у кого є українські книжки, віддавати російській адміністрації. Проведена перевірка місцевої української приватної гімназії, інвентар якої передано керівному осередку жандармерії. Особливо жорстокими були репресивно-каральні дії щодо національно-свідомих жителів с. Серафинці Городенківського повіту. Жандармерія на чолі з російським офіцером Єрмоліним заарештувала і побила у приміщенні місцевого “Народного Дому” учительку Орісону Коновалівну та її брата, учня VII класу Городенківської гімназії Олексія, студентів Івана Жогаєвича і Василя Рогожинського, а також викладача навчального закладу Яківчика. Їх перевезли до повітового міста, де “посадили в неопалених казматах серед тріскучого морозу, де просиділи майже до приходу австрійських військ”²³. Напередодні контрнаступу австро-угорських військ 16 лютого 1915 р. російська окупаційна влада здійснила арешт відомого громадсько-політичного діяча, депутата австрійського парламенту Т. Окуневського²⁴.

Дещо іншу картину стосовно окупації Снятинщини подає Микола Фірманюк. Перший російський патруль увійшов до Снятина 3 вересня, а остаточно укріпилися у жовтні 1914 р. На думку очевидця подій, російські частини у місті поводили себе людяно, у порівнянні з попереднім станом у Снятині і в околицях життя виглядало спокійним. На відміну від Т. Окуневського, до іншого депутата австрійського парламенту Василя Стефаніка російська окупаційна влада ставилась приязно. В. Стефанік оповідав, що в його рідне с. Русів неодноразово приходили російські офіцери-українці і говорили, що знають його як письменника і вказували йому пошану. Проте місцеве українське населення не йшло на співпрацю з росіянами, бо “австрійські розвідники-добровольці гляділи за всім пильно, і на випадок повороту Австрії, біда готова”²⁵.

На Товмаччині українське населення прихід російської окупаційної влади у вересні 1914 р. сприйняли ворожо, здійснюючи перешкоди в організації її діяльності. Керівники українських громад сіл Хотимир, Грушка, Долина і Братишів Товмачького повіту відмовились збирати податки у населення на користь царської влади. За підбурювання селян с. Долина до непокори заарештовано й відправлено на заслання відомого українського скульптора і громадського діяча Михайла Бринського. У с. Олеша антимосковську агітацію проводив Іван Кузьма (Байдак), який відкрито говорив російським офіцерам: “Від повітря, граду, огня і московського панованя хорони нас, Господи”. Національно свідомі вийти сіл Товмачького повіту відмовлялись в урядових приміщеннях знімати портрети австрійського імператора Франца Йосифа. У селах Горигляди, Грушка, Палагичі і Братишів

селяни навіть переховували австро-угорських воїнів, а у Петрилові і Колінцях по кілька раз обривали телефонний і телеграфний зв'язок штабу російських військ і жандармерії. У відповідь окупаційна влада заарештувала місцевих жителів, переважно учителів шкіл та греко-католицьких священників²⁶.

Наприкінці 1914 р. – на початку 1915 р. російська окупаційна адміністрація на всій території Галичини, зокрема і на Покутті, провела анкетування про стан суспільно-політичного і соціально-економічного життя краю. У донесенні Тимчасовому жандармському управлінню Воєнного генерал-губернаторства в Галичині від унтер-офіцера м. Коломиї за 18 січня 1915 р. вказується, що з приходом російських військ “поляки, русини (українці) і загалом усе населення не проявляють незадоволення до Росії, російського імператора, російської влади, а тому Галичина мала б відійти до Російської імперії, а євреї ще надіються, що австрійські війська мають повернутись до Галичини”. Католицьке (римо-католицьке) і уніатське (греко-католицьке) духовенство ведуть себе обережно, проте при веденні богослужіння згадують австрійського імператора Франца Йосифа. Інтелігентний прошарок населення Коломиї не проявляє незадоволення проти росіян²⁷.

Соціально-економічне становище Покуття характеризувалося масовими реквізиціями зі сторони російської окупаційної влади. Жителі Коломийського повіту у визначений час кожного тижня змушені були за власний кошт доставляти велику рогату худобу до Коломиї або Корнича. При відступі навесні 1915 р. російські військові частини забрали у місцевого населення багато сіна, залишаючи худобу без корму²⁸.

Переслідувалось єврейське населення. Зокрема, у Коломиї пограбовано третину будинків, переважно жителів єврейської національності. Цікаво, що у своїй звітності окупаційна адміністрація вказувала, що у пограбуванні євреїв причетними були і місцеві українці²⁹. Уже на другий день після приходу російських військ у Тисменицю у вересні 1914 р. військовий комендант Гун, що був яскраво вираженим антисемітом, наказав усім євреям під загрозою кари смерті покинути Тисменицю і відправлятися “до своїх” за лінію фронту. Похід у “супроводі” морозу, снігу і вітру до с. Волосів, де проходила лінія фронту, тривала три дні. Однак австрійське командування відмовилося їх пропустити і не залишалося іншого виходу, як повертатися назад, оскільки ніхто не хотів замерзати серед поля³⁰. Вдруге російська жандармерія напередодні свого остаточного відступу з Тисмениці у квітні 1915 р. намагалась виселити євреїв з міста. Д. Хіровський пише, що 27 квітня військовий комендант вислав з міста близько 300 осіб євреїв у віці від 8 років до Золочева, Зборова, Сисова і Язлівця³¹. Греко-католицький священник І. Коцюба зазначає, що 28 квітня “російські власті військові випровадили жидів-мужчин з Тисмениці в напрямку Станиславова, а жінки й діти залишилися”³².

Надто жорстокими до місцевого населення

були російські козацькі частини. Так, керівництво м. Тисмениці звернулося до окупаційного керівництва у Тлумачі, де “просили коменданта війська російського про захист від козаків і солдатів, які нападають на християн та жидів і забирають гроші й дорогоцінні речі”³³. У с. Печеніжин на Коломийщині жорстокістю відзначалися “черкеські козаки”, яких особливо боялись місцеві євреї і жінки. Останні разом із дітьми увечері йшли до тих хат, де був хтось із чоловіків³⁴. На Коломийщині російські козаки були жорстокими до жителів єврейської національності: “Жидівські торговлі спліндрували й знищили зовсім. Що для козаків видавалося цінним, те забирали зі собою, все інше кидали на вулицю й нищили. В коршмі забирали всі напитки, повибивали шиби, а уряджене знищили... Як людність була перестрашена вказує се, що хлопці не сміли навіть виходити до роботи на поли”³⁵. А у с. Нижнів Товмацького повіту посеред дня початку вересня 1914 р. російські козаки напали на єврейські крамниці і полишені помешкання: “З крамниць викидано на вулицю, або на сьміте всі товари, а з помешкань меблі, начине, біле, образи і ин. [...]. Відразу по тім всі пізнали і зрозуміли, що московський жовнір є безперечно варвар, некультурний, не має почуття законного ладу і приватної власності”³⁶. Характеризуючи жорстокість російських козаків (“20.12. День ясний, теплий, ночі темні, місяць серпом, тільки звечора. Яким оповідає, що повели нині 280 бранців, наших жовнірів і що повели гуцулів, 20 жінок і дівок, тих, що каміння зі скал спускали, а село їх спалили. Нагайками їх били, аж кров йшла [...]”), покутський письменник Марко Черемшина у своєму “Щоденнику” подає не зовсім схвальну характеристику зовнішнього вигляду солдатів російської армії: “[...] в сивих шапках, сивий мундир, а зверху біла порошниця полотнянка. Арапник на плечах, вуси біляві, лиця червоно-білі, набрясклі, спиті [...]”³⁷.

Російська жандармерія Коломийського повіту у своїх донесеннях до Жандармського управління Воєнного генерал-губернаторства в Галичині теж визнавала жорстокість злодіянь козацьких військових частин на місці³⁸. А громадські активісти Тисмениці греко-католицький священник І. Коцюба, вірменський парох і бурмистр Малащук ходили до Товмача і “просили коменданта війська російського про захист від козаків і солдатів, які нападають на християн та жидів і забирають гроші й дорогоцінні речі”³⁹.

У національно-культурній політиці окупаційна влада намагалася зросійшити усі ділянки своєї роботи. У освітній сфері при допомозі місцевих москвофілів планувалося зрусифікувати народні, виділові, середні, фахові і вищі навчальні заклади Східної Галичини і Північної Буковини. Українську мову царський уряд намагався викоринити з офіційного діловодства: “[...] ні в суді, ні в уряді, ні в школі не вільно нашому народови уживати своєї рідної мови”⁴⁰. Оскільки не вистачало учителів з російською мовою викладання, окупаційна влада

за допомогою “Русского народного совета” запрошувала учителів з Російської імперії. Відкрились курси російської мови для галицьких учителів у Львові, Самборі, Станиславові, Тернополі і Чернівцях, де викладали виключно російські професори і учителі, а їхніми учасниками здебільшого були москвофільські студенти і педагоги⁴¹.

Австрійські війська з самого початку російської окупації намагалися повернути Покуття. Наступальні операції австрійських військ відбувались на початку жовтня 1914 р., січні 1915 р., однак вони були невдалими. Хоча на початку лютого 1915 р. австрійцями на деякий час були захоплені Коломия, Тисмениця, Городенка⁴². Лінія фронту у цей час проходила в районі сіл Серафинці і Незвисько Городенківського повіту біля Дністра. Австрійська військова команда намагалася у своїх звітах показати легкість захоплення населених пунктів Покуття. Зокрема, при першому здобутті Коломії у середині лютого австрійська адміністрація втішалася тим, що “Москалів побито так ґрунтовно, [...] не могли вони навіть завчасу втікнути і висадити мосту над Прутом”⁴³.

З кінця лютого 1915 р. розпочався контрнаступ російських військ. 20 лютого захоплено покутські містечка Тлумач і Нижнів. Фронт на 2 березня 1915 р. проходив по лінії Тлумач – Отиня – Терновиця. До середини березня російські війська захопили Тисменицю, Отиню, під повним контролем знаходилася Коломия. Проте наприкінці березня 1915 р. австро-угорські війська вкотре намагалися повернути Покуття, зокрема її північну частину. У донесенні унтер-офіцера Станиславівського жандармського управління Фурмана начальнику відповідного відомства військового генерал-губернаторства від 3 квітня 1915 р. вказувалося, що ворог артилерійським обстрілом серйозно поруїнував населені пункти передмістя Товмача Колінці, Гринівці і Грушку, місцеві жителі залишилися без хати над головою⁴⁴.

Протягом другої половини весни 1915 р. австрійські війська розпочали загальний наступ на Покуття. Проте у середині травня російські війська при допомозі перекинутих частин з Північної Бессарабії вкотре спробували здійснити контрнаступ, намагаючись розірвати австро-німецький фронт між містами Отиня і Городенка, на північ від Коломії і над р. Прут на схід від Чернівців⁴⁵. Кровопротитні бої проходили біля Обертину, північних околиць Коломії і Снятина та неподалік Чернівців. Проте російська офензива виявилася невдалою⁴⁶.

На початок літа 1915 р. головні стратегічні пункти Покуття Городенка, Снятин, Обертин, Коломия, Товмач, Тисмениця остаточно захоплені австрійськими військами. Фронт посунувся на північний схід. До осені російські війська залишили всю Східну Галичину, а також Північну Буковину і 5 повітів Волині⁴⁷.

На початку 1916 р. російські війська спробували повернутись у Східну Галичину. Одна з ліній фронту, яку займала 9-а російська армія, проходила

по лінії Тисмениця – Нижнів – Порхова – Ялівець – Чортків. Однак особливо “ожив” фронт наприкінці весни 1916 р. Новий наступ Південно-Західного фронту під командуванням генерала О. Брусилова на просторі від Луцька до Чернівців розпочався 4 червня (н.с.). Наступ російських військ на територію Покуття відбувався у кількох напрямках. У першій декаді червня відбувалися запеклі бої за контроль над р. Дністер. Російські війська захопили Снятин і Городенку. Особливо уперті бої відбувались в районі с. Незвисько Городенківського повіту⁴⁸. Інший напрям наступу російських військ відбувався у районі Коломиї і Станиславова⁴⁹. У другій половині червня австрійські війська змушені були залишити Коломию. Російські кавалеристи великими силами наступали на північ від Обертина, однак австрійській піхоті і артилерії вдалося на деякий час призупинити атаку ворожих сил⁵⁰.

Наступ російських частин на територію Покуття у червні-липні 1916 р. був серйозно підготовленою військовою акцією (використовувалася військова авіація і кавалерія), про що свідчить вказівка австрійського командування від 12 червня 1916 р. залишити м. Товмач за один день: “Пусте і глухе місто представляло дуже сумний вид. Майже всі склепи замкнені, на улиці великий військовий рух, цивільних людей нігде не видно [...]”⁵¹.

Наприкінці липня 1916 р. військова ситуація на Покутті стабілізувалася. Австрійській армії Ботнера вдалось стримати наступ російських військ на лінії від устя р. Коропець до р. Дністер – Озеряни – шлях між м. Товмач і с. Незвисько – залізнична колія в районі с. Черемхів поблизу Отинії. Отож, стратегічно важливі для австрійської армії містечка Товмач і Отинія не були зайняті російськими військами. Інша фронтова лінія простягалася на південь від Станиславова на Саджавку, Ланчин до Делятина і Татарова, де проходили серйозні військові сутички. Часопис “Діло” стверджував, що неправдивою є інформація про загальну втечу українського населення у ході наступу російських військ на територію Північної Буковини, за винятком євреїв, які дізнались про втрату побратимів, здійснених російськими козаками у м. Снятин⁵².

Проте на початку серпня 1916 р. Товмач опинився на лінії серйозних військових сутичок між австрійцями і росіянами. Завязані бої проходили біля с. Живачів і Озеряни Товмацького повіту, а ще один населений пункт Хотимир фактично був поділений навпіл двома ворожими дивізіями. Інша стратегічна лінія на Покутті проходила вздовж залізничної колії у с. Черемхів на шлях зі Станиславова до Коломиї. Третій напрям на території краю проходив від с. Живачів до р. Дністер, через с. Долина до гирла р. Коропець. Особливо жорстокі бої проходили в районі с. Озеряни Товмацького повіту, де черкеські козаки в лавах російської армії “з шаблею і списом в руках, з кинжалом в зубах” спробували здобути населений пункт. Внаслідок такої несподіваної атаки загинуло 12 і поранено

20 цивільних осіб, у сусідньому с. Ісаків загинуло більше як 100 цивільних осіб⁵³.

У другій декаді серпня 1916 р. здійснювався наступ російських військ на фронті по периметру 25 км в напрямі Тисмениці. Головним стратегічним завданням було здобуття Товмача і його околиць та території краю у бік залізничного шляху Станиславів – Коломия. У ході здобуття частини території Покуття російські війська використали отруйні гази невідомого походження. У полон потрапило 2 тис. австрійських військ. Здобуто населені пункти Товмацького повіту Нижнів, Братишів, Палагичі, Надорожна, Чернолізці, Кривотули і Отинія. У ході відступу австрійські війська спеціально знищували мости і різноманітні склади з боеприпасами і амуніцією, аби не дісталось ворогу⁵⁴. 8 серпня 1916 р. російські війська здобули Тисменицю. У ході цієї битви російська армія Лечицького захопила в полон 88 офіцерів і 7400 австрійських солдатів. Частина російських військ просунулись далі на захід в напрямі Станиславова⁵⁵.

Таким чином, протягом червня – початку серпня 1916 р. Покуття знову опинилось в руках росіян. На початок вересня 1916 р. Південно-Західний фронт вийшов на лінію: р. Стохід – Киселин – Золочів – Бережани – Галич – Станиславів – Ворохта⁵⁶. У результаті Брусилівського прориву (4 червня – 20 вересня 1916 р.) на окупованих російськими арміями територіях було утворене “Генерал-губернаторство областей Австро-Угорщини, захоплених по праву війни” з центром спочатку в Тернополі, а згодом у Чернівцях. У адміністративному аспекті воно поділялося на дві губернії: Тернопільську та Чернівецьку. Територіальні межі останньої охоплювали Буковину та Городенківський, Коломийський, Снятинський і Косівський повіти. Тернопільська губернія включала в себе всі окуповані російськими військами галицькі повіти, крім Покуття (якщо не враховувати більшу частину території Товмацького повіту, яка залишалась у складі Тернопільської губернії)⁵⁷.

Окупація Покуття 1916 р. хоч була короткотривалою, але мала більш жорстокий характер, ніж у другій половині 1914 р. – на початку 1915 р. Значних руйнувань зазнали населені пункти. Польський кореспондент “Познанського кур’єра”, який перебував у лавах російської армії, так описав руйнацію Покуття: “Треба би затратити всякі людські почування, щоби не защеміло серце у кого-небудь, хто мусить дивитися на згарища, в які обернулася країну воєнна пожежа. Страшно описувати, що зроблено з тою землею і з тим народом [...]. Недавно їздив я з Коломиї до Чернівців, задержуючи ся по дорозі у містечках. Всюди там сумний образ знищення. Кілька кілометрів за Коломиєю, по правім боці шляху, було село, в яким збереглося лише кілька хат. Снятин зовсім виселений, дуже знищений і спалений, особливо часть міста коло ринку і головного гостинця [...]”⁵⁸. На початку 1917 р. Коломия виглядала спустошеною, залишилось близько 5-6 тисяч мешканців: “Цілі части міста

пусті [...]. Нема палива, нафти, цукру, чаю, а мало мяса і набілу. В околиці дворів майже нема. Від Коломиї по Городенку не заорано ні одного морга поля під озимину⁷⁵⁹. Захопивши втретє Тисменицю, козаки й солдати знову вдалися до грабунків. За словами очевидця тих подій, члена міської управи Д. Хіровського, козаки позабирали з приміщення гміни шафи і столи, “документи порозкидували і завели коней до приміщення. Прихід до міста російських військ цього разу остаточно dokonав справи державного значення. Упродовж кількох днів росіяни грабували, вбивали і гвалтували ціле місто. Ночами Тисменицю освічували зарева від пожеж⁷⁶⁰”.

Навчене гірким досвідом російської окупації 1914-1915 рр., місцеве українське населення не втікало з рідних домівок, віддаючи на поталу власні господарства ворогу. Греко-католицькі священники Товмацького повіту залишились на місці, опікуючись селянами, не даючи можливість росіянам здійснювати мародерство і реквізицію майна. Самі ж селяни, переважно жінки, ховали майно у безпечніше місце, далеко від ворога: “Се повинно бути приміром і для інших селян і селянок в часі наїзду і вони рівнож не повинні кидати свого села, остати на місці і витерпіти все, що може нанести тяжка воєнна хвиля⁷⁶¹”.

Брусилівський прорив через великі втрати остаточно підірвав боєздатність як австро-угорської, так і російської армій. На фронтах знову почалася позиційна війна, яка тривала до весни 1917 р. Попри намагання австро-угорської армії звільнити територію Східної Галичини і Буковини, довгий час залізнична мережа на території Покуття і Буковини перебувала в руках росіян. Стратегічним вважався Коломийський вузол, до якого входили залізничні лінії Коломия – Делятин – Хриплин, Коломия – Стефанівка, Коломия – Лужани, Лужани – Стефанівка – Заліщики, Неполоківці – Вижниця, що утримувалися російською владою до літа 1917 р.⁶²

Остаточно російські війська покинули Покуття восени 1917 р.

Таким чином, Покуття стало ареною безперервних воєнних дій, за роки війни фронт чотири рази проходив її територію. Присутність російських військ і жандармерії 1914-1915 рр. супроводжувалася реквізицією народногосподарського реманенту і майна, переслідуванням жителів єврейської національності, жорстокістю російських козацьких частин. Наступна окупація краю у ході Брусилівського прориву 1916 р. хоч була короткотривалою, але мала більш жорстокий характер. Проте навчене гірким досвідом попередньої окупації місцеве українське населення не втікало з рідних домівок, намагаючись захистити майно від розграбувань російських військових частин. З поверненням австрійської влади більшість осіб, запідозрених у співпраці з росіянами, заарештовували й депортували в концентраційні табори. У 1917 р. воюючі сторони опинилися на грані виснаження, що призвело до падіння двох імперій: Російської у 1917 р. і Австро-Угорської

у 1918 р. Перша світова війна засвідчила марність сподівань імперських кіл встановити тотальний контроль на західноукраїнських землях. Водночас політизація українського суспільно-політичного руху наприкінці XIX – на початку XX ст., поширення ідей національної державності й соборності у Галичині, зокрема на Покутті, створили необхідні передумови до збройної боротьби за Українську державу.

¹ Інститут літератури ім. Т.Г. Шевченка НАН України (далі – ІЛ НАН України), відділ рукописних фондів і текстології. – Ф. 8 Василь Стефанік. – Спр. 916. Фірманюк М. М. “Спомини про Василя Стефаніка”. 2 зошити. 1-22 арк. (4 чисті). 19. IX.1951; 2-14 арк. (1 чист.) – [Б. д.]; Ф. 12 Марко Черемшина. – Спр. 161 Фірманюк М. М. “Спогади про Марка Черемшина (Д-ра Івана Семанюка)”. 25 серпня 1952 р. – 24 арк., 2 зошити.

² Бровчук С. Г. Колись повітове містечко Печеніжин / С. Г. Бровчук // Коломия й Коломийщина. Збірник споминів і статей про недавнє минуле. – Філадельфія: Видання Комітету Коломиян, 1988. – 960 с. – С. 527-553.

³ Григор М. Перший прихід царських військ до Городенки та їхнє “адміністрування” / М. Григор // Городенщина Історично-мемуарний збірник / Зредагував Михайло Г. Марунчак. – Нью-Йорк – Торонт – Вінніпег, 1978. – [Український архів. Т. XXXIII]. – 864 с. – С. 121-126.

⁴ ІЛ НАН України, відділ рукописних фондів і текстології. – Ф. 12 Марко Черемшина. – Спр. 72 Щоденник, що починається з 18 грудня [1914]. – 12 арк.; Черемшина Марко. Щоденник // Твори: В 3-ох томах / За ред. Я. Пеленського. – Львів: Ізмарад, 1937. – Т. 3. – С. 125-142.

⁵ Андрухів І. Тисмениця / Ігор Андрухів, Степан Гаврилюк. – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2002. – 486 с. – С. 185-199.

⁶ Реєнт О. Перша світова війна і Україна / О. П. Реєнт, О. В. Сердюк. – К.: Генеза, 2004. – 480 с.; Головченко В. І. Українське питання в роки Першої світової війни: Монографія / В. Головченко, В. Солдатенко. – К.: Парламентське вид-во, 2009. – 448 с.; Загребельна Н. Велика війна: Українство і благодійність (1914-1917 рр.) / Ніна Загребельна, Ігор Коляда; Ред. О. П. Реєнт; Ін-т історії України, НПУ ім. М. П. Драгоманова. – К.: [б. в.], 2006. – 193 с.; Шапошнікова Н. Продовольче становище в Україні в роки Першої світової війни (липень 1914 – лютий 1917 рр.). – К.: Інститут історії України НАН України. – 174 с.; Ботушанський В. М. Буковина і Хотинщина в зовнішній політиці європейських держав у роки Першої світової війни і боротьби українців краю за українську державність // Буковина в контексті європейських міжнародних відносин (з давніх часів до середини XX ст.) [Кол. моногр.] В. М. Ботушанський, С. М. Гакман, Ю. І. Макар та ін. За заг. ред. В. М. Ботушанського. – Чернівці: Рута, 2005. – С. 299-488.

⁷ Перша світова війна і слов'янські народи: м-ли міжнар. наук. конф., 14-15 травня 1998. – К., 1998. – 251 с.; Перша світова війна та історичні долі народів Центральної та Східної Європи: м-ли міжнар. наук. конф., присвяченої 80-річчю Буковинського народного віча (Чернівці, 22-24 верес. 1998 р.). – Чернівці: Рута, 2000. – 326 с.

⁸ Волковинський В. М. Бойові дії на українських землях в роки Першої світової війни / В. М. Волковинський //

- Проблеми історії України XIX – початку XX ст. Вип. 4. – К.: Ін-тут історії України НАН України, 2002. – С. 52-70; Заповольський В. Вплив Горлицької операції на активізацію бойових дій на фронтах Східної Галичини та Буковини / В. Заповольський // Перша світова війна та історичні долі народів Центральної та Східної Європи: м-ли міжнар. наук. конф., присвяченої 80-річчю Буковинського народного віча (Чернівці, 22-24 верес. 1998 р.). – Чернівці: Рута, 2000. – С.31-39; Мазур О. Я. Східна Галичини у роки Першої світової війни (1914–1918): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук: спец. 20.02.22. – Львів, 1997. – 22 с.; Савченко В. Н. Восточная Галиция в 1916-1920 годах (этнополитическая ситуация в крае) / В. Н. Савченко // Отечественная история. – 2004. – №2. – С. 96-113. – С. 98; Кучера І. Суспільно-політична і культурно-релігійна діяльність російської окупаційної адміністрації в Східній Галичині в роки Першої світової війни / Ірина Кучера // Лицарі рідного краю: січово-стрілецька традиція в історії, культурі та мистецтві України XX століття. / Матеріали Всеукраїнської науково-теоретичної конференції, присвяченої пам'яті організатора січово-стрілецького руху в Галичині, генерального отамана Українського січового союзу, голови Української Боевої Управи Кирила Трильовського, 17 травня 2007 р. / За ред. І. Монолатія. – Коломия: Вік, 2007. – 312 с. – С. 62-69; Баран І. Політична діяльність російської окупаційної адміністрації в Галичині (1914-1915 рр.) / І. Баран // Вісник Прикарпатського університету. Історія. – Івано-Франківськ, 2010. – Вип. 17. – С. 154-161; Добржанський О. В. Бажаємо до України! / О. В. Добржанський, В. П. Старик. – Одеса: Маяк, 2008. – 1168 с.; Добржанський О. Змагання за українську державність на Буковині (1914-1921 рр.). Документи і матеріали / Олександр Добржанський, Володимир Старик. – Чернівці: Чернівецька обласна друкарня, 2009. – 512 с.; Гуйванюк М. Ставлення російської окупаційної влади до січового руху в Галичині та на Буковині під час Першої світової війни / Микола Гуйванюк // Перша світова війна та історичні долі народів Центральної та Східної Європи: м-ли міжнар. наук. конф., присвяченої 80-річчю Буковинського народного віча (Чернівці, 22-24 верес. 1998 р.). – Чернівці: Рута, 2000. – С. 39-42; Костючок П. Гуцульщина в роки російської окупації в період Першої світової війни / Петро Костючок // Галичина. Всеукраїнський науковий і культурно-просвітний краєзнавчий часопис. – 2006-2007. – Вип. 12-13. – С. 197-205; та ін.
- ⁹ Григор М. Перший прихід царських військ до Городенки та їхнє “адміністрування” / М. Григор // Городенщина Історично-мемуарний збірник / Зредагував Михайло Г. Марунчак. – Нью Йорк – Торонт – Вінніпег, 1978. – [Український архів. Т. XXXIII]. – 864 с. – С. 121-126. – С. 121.
- ¹⁰ ІЛ НАН України, відділ рукописних фондів і текстології. – Ф. 8. – Спр. 916. – Арк. 20.
- ¹¹ Волосенко П. Тисьмениця / Павло Волосенко. – Нью Йорк: Накладом Тисьменицьких Земляків, 1958. – 60 с. – С. 47.
- ¹² Там само. – С. 47-48.
- ¹³ Андрухів І. Тисьмениця... – С. 186.
- ¹⁴ Покуття. Історико-етнографічний нарис. – Львів: Манускрипт-Львів, 2012. – 456 с. – С. 142.
- ¹⁵ Кугутяк М. Галичина: сторінки історії. Нарис суспільно-політичного руху (XIX ст. – 1939 р.) / Микола Кугутяк. – Івано-Франківськ, 1993. – С. 124; Костючок П. Гуцульщина в роки російської окупації... – С. 198.
- ¹⁶ Дорошенко Д. Історія України. 1917-1923 рр. В 2-х т. Т. 1. Доба Центральної Ради / Д. І. Дорошенко; упоряд., авт. передм. та комент. К. Ю. Галушко. – К.: Темпора, 2002. – 320 с. – С. 30; Лазарович М. В. Легіон Українських січових стрільців: формування, ідея, боротьба / Микола Лазарович. – Тернопіль: Джура, 2005. – 592 с. – С. 95.
- ¹⁷ Покуття. Історико-етнографічний нарис... – С. 143.
- ¹⁸ Центральний державний історичний архів України, м. Львів (далі – ЦДІАЛ України). – Ф. 385 Горук Семен (1873–1920), військовий діяч, отаман Легіону УСС, начштабу Начальної Команди УГА, журналіст. – Оп. 1. – Спр. 41. – Арк. 61; Гуйванюк М. Щоденник Марка Черемшина як історичне джерело / Микола Гуйванюк // Гуйванюк М. Марко Черемшина: невідоме й призабуте. Наукові розвідки, ре публікації, документи. – Снятин: Прут Принт, 2007. – 108 с. – С. 33-39. – С. 36.
- ¹⁹ Волковинський В. М. Вказ. праця – С. 52-70. – С. 60.
- ²⁰ ЦДІАЛ України. – Ф. 6964 Колекція документів до історії перебування російських військ на території Галичини в період Першої світової війни. 1914-1919 рр. – Оп. 1. – Спр. 22 Списки повітів та їх начальників Львівської, Тернопільської та Чернівецької губерній. 1915 р. – Арк. 1-2.
- ²¹ Центральний державний історичний архів України, м. Київ (далі – ЦДІАК України). – Ф. 365 Жандармское учреждение Временного военного генерал-губернаторства Галиции. – Оп. 1. – Спр. 325 О количестве населения до и после военных действий в г. Коломые, наличию фабрик и заводов, составе населения, роде занятий. – Арк. 143.
- ²² З Коломиї // Свобода. Ілюстрована політична, просвітна і господарська часопись. – Відень, 1915. – 9 цвітня. – Ч. 9. – С. 4-5.
- ²³ Григор М. Перший прихід царських військ до Городенки... – С. 123-124.
- ²⁴ Там само. – С. 124-125; Вісти з краю. Городенка // Свобода. – Відень, 1915. – 18 червня. – Ч. 19. – С. 5-6.
- ²⁵ ІЛ НАН України, відділ рукописних фондів і текстології. – Ф. 8. – Спр. 916. – Арк. 22-23.
- ²⁶ Вісти з краю. Товмаччина // Свобода. – Відень, 1915. – 17 серпня. – Ч. 26-27. – С. 6; Дописи з краю. В. Л. Братишів (пов. Товмач). (Дев'ять місяців в московськiм ярмі) / В. Л. // Свобода. – Відень, 1915. – 18 грудня. – Ч. 40. – С. 2-3. – С. 3.
- ²⁷ ЦДІАК України. – Ф. 365. – Оп. 1. – Спр. 256 Донесення начальнику жандармского управления военного генерал-губернаторства Галиции о приеме унтер-офицером Станиславского пункта и отъезде в командировки, о ... 2 декабря 1914 г. – 10 апреля 1915 г. – Арк. 143.
- ²⁸ Бровчук С. Г. Колись повітове містечко Печеніжин... – С. 535.
- ²⁹ ЦДІАК України. – Ф. 365. – Оп. 1. – Спр. 325. – Арк. 143.
- ³⁰ Андрухів І. Тисьмениця... – С. 192.
- ³¹ Chirowski D. Dzieje miasta Tuśmienicy / D. Chirowski. – Lwów, 1938. – S. 48.
- ³² Андрухів І. Тисьмениця... – С. 192.
- ³³ Там само. – С. 187.
- ³⁴ Бровчук С. Г. Колись повітове містечко Печеніжин... – С. 533.
- ³⁵ З Коломиїщини // Свобода. – Відень, 1915. – 2 марта. – Ч. 4. – С. 6.
- ³⁶ Дописи з краю. В. Л. Братишів (пов. Товмач). (Дев'ять місяців в московськiм ярмі) / В. Л. // Свобода. – Відень, 1915. – 18 грудня. – Ч. 40. – С. 2-3. – С. 2.
- ³⁷ ІЛ НАН України, відділ рукописних фондів і текстології. – Ф. 12. – Спр. 72. – Арк. 3, 7; Черемшина Марко. Щоденник...

– С. 126, 131; Гуйванюк М. Щоденник Марка Черемшини як історичне джерело / Микола Гуйванюк // Гуйванюк М. Марко Черемшина: невідоме й призабуте. Наукові розвідки, ре публікації, документи. – Снятин: Прут Принт, 2007. – 108 с. – С. 33-39. – С. 36-37.

³⁸ ЦДІАК України. – Ф. 365. – Оп. 1. – Спр. 325. – Арк. 143-144.

³⁹ Андрухів І. Тисмениця... – С. 187.

⁴⁰ Пляни змосковцень східної Галичини // Свобода. – Відень, 1915. – 2 марта. – Ч. 4. – С. 1-2. – С. 1.

⁴¹ Там само. – С. 1-2.

⁴² ЦДІАК України. – Ф. 365. – Оп. 2. – Спр. 27 Телеграммы начальнику штаба корпуса жандармов о ходе военных действий в Галиции. Копии. 31 декабря 1914 г. – 31 августа 1915 г. – Арк. 20, 22, 23, 46; Оп. 1. – Спр. 235 Жандармский пункт Временного жандармского управления в гор. Коломые, Коломыйского уезда. Сведения об экономическом положении, об административных учреждениях и политических организациях Коломыйского уезда; донесения начальнику жандармского управления военного генерал-губернаторства Галиции ... 7 декабря 1914 г. – 28 февраля 1915 г. – Арк. 14, 14 зв.

⁴³ Війна. (3 военных звітів до дня 23 лютого с.р.). В Галичині // Свобода. – Відень, 1915. – 23 лютого. – Ч. 3. – С. 6.

⁴⁴ ЦДІАК України. – Ф. 365. – Оп. 1. – Спр. 256 Донесения начальнику жандармского управления военного генерал-губернаторства Галиции о приеме унтер-офицером Станиславского пункта и отъезде в командировки, о ... 2 декабря 1914 г. – 10 апреля 1915 г. – Арк. 88, 101; оп. 1. – Спр. 186 Переписка с начальником жандармского управления военного генерал-губернаторства Галиции и жандармскими унтер-офицерами о наблюдении за местным населением ... 26 апреля 1915 г. – 18 мая 1915 г. – Арк. 6, 6 зв.

⁴⁵ ЦДІАК України. – Ф. 365. – Оп. 1. – Спр. 27. – Арк. 329.

⁴⁶ На Покуття і Буковині // Свобода. – Відень, 1915. – 21 мая. – Ч. 15. – С. 6; Заполковский В. Влияние Горлицкой операции на активизацию боевых действий ... – С.35-38.

⁴⁷ Покуття. Историко-этнографический нарис... – С. 143-144.

⁴⁸ Війсковий орган про російську офензиву. Останне число "Війскового Листка" (з 17 с. м.) ось як розглядає положення на російським фронті за час до 14 червня с. р. // Діло. – 1916. – 21 червня. – Ч. 152 (9051). – С. 2.

⁴⁹ Російська офензива // Діло. – 1916. – 28 червня. – Ч. 158 (9057). – С. 2.

⁵⁰ Военні вiсти // Громадський голос. Українська радикальна часопись. – 1916. – 10 липня. – Ч. 14. – С. 6; Опорожене Коломиї і наш похід на Волині // Діло. – 1916. – 2 липня. – Ч. 162 (9061). – С. 2; Звіти австро-угорського генерального штабу. Війна з Росією // Свобода. – Відень, 1916. – 8 липня. – Ч. 28. – С. 2.

⁵¹ 51 Вiсти з Товмача // Свобода. – Відень, 1916. – 15 липня. – Ч. 29. – С. 5.

⁵² Новинки. Що діє ся на Покуття // Діло. – 1916. – 27 липня. – Ч. 183 (9082). – С. 3.

⁵³ Новинки. Товмач під боевою лінією // Діло. – 1916. – 1 серпня. – Ч. 187 (9086). – С. 3.

⁵⁴ Російські звідомлення. 3 8 серпня по полудни. 3 8 серпня вечером // Діло. – 1916. – 12 серпня. – Ч. 197 (9096). – С. 2.

⁵⁵ Російські звідомлення. 3 9 серпня пополудни. 3 9 серпня вечером // Діло. – 1916. – 13 серпня. – Ч. 198 (9097). – С. 2.

⁵⁶ Покуття. Историко-этнографический нарис... – С. 144.

⁵⁷ Савченко В. Н. Восточная Галиция ... – С. 98;

Кучера І. Суспільно-політична і культурно-релігійна діяльність російської окупаційної адміністрації... – С. 67.

⁵⁸ Знищене східної Галичини // Діло. – 1916. – 2 падолиста. – Ч. 267 (9174). – С. 2.

⁵⁹ Вiсти зі Станиславова і з Коломиї // Свобода. – Львів, 1917. – 20 січня. – Ч. 3. – С. 6.

⁶⁰ Chirovski D. Dzieje miasta Tyśmienicy... – S. 49.

⁶¹ Вiсти з Товмача // Свобода. – Відень, 1916. – 15 липня. – Ч. 29. – С. 5.

⁶² ЦДІАЛ України. – Ф. 748 сч. Пересування підрозділів Галицького округу, м. Чернівці у 1916-1917 рр. – Оп. 1. – Спр. 7 Заведывающий передвижением русских войск Галицийского района. Перечень ж/д линий по участкам и комендантскими управлениям и переписка о распределении комендантов по участкам. 22 декабря 1916 г. – 14 марта 1917 г. – Арк. 15.

*Андрей Королько
(Ивано-Франковск)*

РОССИЙСКАЯ ОККУПАЦИЯ ПОКУТТЯ В ГОДЫ ПЕРВОЙ МИРОВОЙ ВОЙНЫ (1914-1917 гг.)

В статье рассмотрены особенности российской оккупационной политики на территории Покуття в период Первой мировой войны. Автором показано ход военных действий, которые привели к захвату историко-географического региона российскими войсками, раскрыты характерные особенности становления оккупационного режима в крае, прослежены непростые взаимоотношения российской власти с местным населением.

Ключевые слова: Первая мировая война, Покуття, военные действия, фронт, оккупация, оккупационная администрация, репрессии.

*Andriy Korol'ko
(Ivano-Frankivsk)*

RUSSIAN OCCUPATION OF POKUTTYA DURING WORLD WAR I (1914-1917)

The peculiarities of the Russian occupying policy on the territory of Pokuttya in the period of World War I are studied in the article. The run of military operations that caused the seizure of the historic and geographic region by the Russian forces are shown by the author; the characteristic features of the Russian regime formation on the land are revealed; not simple relations between the Russian authority and the local population are traced.

Key words: World War I, Pokuttya, military operations, front, occupation, occupying administration, repressions.